

ПОЛІТИЧНЕ СТРУКТУРУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

POLITICAL STRUCTURING OF PUBLIC OPINION: THEORETICAL FUNDAMENTALS OF RESEARCH

Світла В.В.,

*аспірантка кафедри політології
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

Розглядається значення структури громадської думки як консолідованої позиції суспільства з певних політичних питань. Вивчаються можливості взаємовпливу громадської думки і певних акторів політики на основі емпіричних проявів формування громадської думки. Розкривається сутність політичного структурування громадськості за принципом виокремлення «охоплених» або «неохоплених» цілеспрямованими політико-комунікаційними діями сегментів. Установлюються особливості появи певного кола політичних позицій, які пов'язуються між собою в рамках цілеспрямованого формування порядку денного громадської думки. Обговорюється значення поняття «громадська думка» в сучасних нормативних актах. З'ясовуються позиції, які стають основою для конкретних рішень та дій щодо громадської думки уповноважених суб'єктів та інститутів політики. Метою статті є встановлення теоретичних чинників концептуалізації структурування громадської думки. У статті застосовуються загальнологічні (аналіз, синтез) та фахові методи політичної науки (ретроспективний та структурно-функціональний). Досліджуються соціокультурні передумови теоретичного відображення структурування громадської думки. З'ясовуються підходи до аналізу громадської думки як єдиного субстрату або одновимірного масиву. Розглядається роль упередженої або ціннісної позиції дослідників громадської думки. Обговорюється положення про громадську думку як про певний гомогенний субстрат, сформований на основі механічного об'єднання позиції окремих громадян та дрібних груп. Виявлено політико-технологічну складову частину структурування громадської думки. Досліджуються оцінки використання цифрових інтернет-технологій та соціальних медіа для забезпечення прийнятної політичної поведінки та маніпулювання свідомістю.

Ключові слова: громадська думка, політичне структурування, політичні технології, політичні комунікації, маргінальні спільноти.

The importance of public opinion as a consolidated position of society on certain political issues is considered. Possibilities of mutual influence of public opinion and certain actors of policy on the basis of empirical displays of formation of public opinion are studied. The essence of structuring the public on the principle of separation of «covered» or «not covered» by purposeful political and communication actions of segments is revealed. The peculiarities of the appearance of a certain range of positions, which are interconnected within the framework of purposeful formation of the agenda of public opinion, are established. The meaning of the concept of «public opinion» in modern regulations is discussed. The positions that become the basis for concrete decisions and actions on public opinion of authorized subjects and policy institutions are clarified. The purpose of the article is to establish the theoretical factors of conceptualization of the structuring of public opinion. The article uses general (analysis, synthesis) and professional methods of political science (retrospective and structural-functional) methods. Sociocultural preconditions of theoretical reflection of structuring of public opinion are investigated. Approaches to the analysis of public opinion as a single substrate or one-dimensional array are clarified. The role of biased or value position of public opinion researchers is considered. The position of public opinion as a certain homogeneous substrate, formed on the basis of mechanical unification of the position of individual citizens and small groups, is discussed. The political and technological component of structuring public opinion is revealed. Evaluations of the use of digital Internet technology and social media to ensure acceptable political behavior and mind manipulation are investigated.

Key words: public opinion, political structuring, political technologies, political communications, marginal communities.

Постановка проблеми. Громадська думка виступає тим концептом політичної науки, який надає виразні умови для міждисциплінарного наукового пошуку. Значення громадської думки як консолідованої позиції суспільства з певних політичних питань набуває дедалі більшої ваги. За доби цифрової політики та активного застосування інформаційно-комунікаційних стратегій маніпулювання саме громадська думка є результатом зусиль щодо зміни поведінки та програмування реакцій соціуму на дії влади та зміни політичної ситуації (див.: [3]). Структурування громадської думки, тобто формування її взаємо-

пов'язаних елементів, забезпечується на основі апеляції до певних суспільних груп, які мають виражені уподобання. На сучасному етапі існує потреба з'ясування чинників структурування громадської думки політичними засобами. На часі визначення основних теоретичних інтерпретацій цього процесу в сучасних політологічних дослідженнях. Великого значення для розбудови консолідованої демократії в Україні набуває розуміння самодостатності громадської думки та її формування на основі репрезентативності політичних позицій окремих громадян, локальних спільнот і рухів. Також потребує уточнення співвідношення

громадської думки в реальному світі та її аналогів у соціальних мережах, спільнотах та інтернет-форумах.

В умовах сучасної України існує необхідність установлення нормативного значення громадської думки та сучасних політологічних тлумачень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Внутрішня будова громадської думки стала предметом дослідження багатьох українських науковців, що представляють різні суспільствознавчі дисципліни. Зокрема, Л. Балуцька з'ясовує значення громадської думки в масових акціях протесту [1], В. Бурлачук установлює взаємозв'язок громадської думки і розмови в соціологічному контексті [2], Л. Кочубей досліджує громадську думку як інструментарій формування в процесі утвердження суспільної солідарності [6], Л. Кіоссе розкриває специфіку громадської думки як складника легітимної політичної влади [3], М. Кордон з'ясовує аргументи «за» і «проти» євроінтеграційних прагнень у громадській думці України [4], О. Попроцький та Є. Драчов долучилися до аналізу громадської думки як складової частини іміджу держави [9], В. Торяник розглядає громадську думку та політичну ментальність як компоненти політичної культури суспільства [10]. Однак існує необхідність установлення теоретичних підходів щодо концептуалізації структурування громадської думки в політологічному контексті.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є встановлення теоретичних чинників концептуалізації структурування громадської думки. Завданням статті є уточнення основних тенденцій теоретичного відображення процесів структурування громадської думки в сучасній політичній науці.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Теоретичні уявлення про структуру громадської думки у вітчизняних дослідженнях формуються на основі взаємозв'язку окремих інституційних підрозділів політичної системи та їх громадського оточення. Можливості взаємовпливу громадської думки і певних акторів політики розглядається на основі емпіричних проявів формування громадської думки як процесу досягнення бажаної реакції на дії тих або інших учасників політичних взаємодій. Особливо наочно це видно на основі інтерпретації успішності діяльності окремих сегментів повноважних представників держави, зокрема правоохоронних структур. Як слушно зазначає Д. Чуvirін, «важливість вирішення завдань підвищення рівня довіри населення до правоохоронних органів, зміцнення їхнього авторитету визначається тим, що об'єктивна громадська думка дозволяє більш предметно висвітлювати роль цих органів у забезпеченні захисту інтересів людини і держави, у зміцненні режиму законності, здатності впливати на формування

позитивного іміджу цих інституцій як індикатору реальних зрушень у забезпеченні правопорядку в країні, сприяти вихованню у правосвідомості населення поважного ставлення до закону» [11].

Нормативна вимога стосовно прозорості дій влади створює концептуальні вимоги умови для осягнення масштабу діяльності щодо впливу державних інституцій на громадську думку (див.: [9]). Також з'являється можливість структурувати громадськість за принципом «охопленої» або «неохопленої» цілеспрямованими політико-комунікаційними діями. Така первинна сегментація дає змогу зрозуміти наявність різних частин в «єдиному» масиві громадської думки.

Іншим напрямом теоретичної концептуалізації структурування громадської думки в політичному просторі є дослідження політичної пропаганди. Пропагандистський вплив, з одного боку, апелює до громадської думки як до цілісного утворення та прагне до гомогенізації уявлень та позицій громадян. З іншого боку, в демократичному суспільстві пропаганду здійснюють щонайменше кілька суб'єктів політичних змагань. Звідси в єдиному масиві громадської думки можна викреслювати ідеологічні та пропагандистські конотації, притаманні ключовим політичним гравцям, що може бути основою для виокремлення структурних елементів. На думку Д. Павлова, «з огляду на велику роль пропаганди у формуванні громадської думки, що відзначалось багатьма дослідниками, можна з упевненістю стверджувати, що головним об'єктом політико-пропагандистського впливу є громадська думка як значущі судження в межах певної спільноти, які визначають ставлення до влади більшості громадян» [8, с. 55].

Вивчення ефективності впливу на громадську думку наштовхує сучасних учених на положення, згідно з яким ефективність пропаганди вимірюється рівнем наближеності змісту повідомлень до конкретних груп усередині громадської думки. Це також свідчить про її неоднорідність та багатоскладовість. Д. Павлов справедливо наголошує, що «одним із головних завдань у вивченні громадської думки як об'єкта політико-пропагандистського впливу є з'ясування того, яким саме чином та за рахунок чого політична пропаганда може ефективно впливати на громадську думку». Елементами структури громадської думки слід вважати не лише соціальні спільноти, але й смислові масиви – групування повідомлень навколо певної теми, яку «розкручують» з пропагандистською метою. Це спричиняє появу певного кола позицій, які пов'язуються між собою в рамках цілеспрямованого формування порядку денного. При цьому порядок денний може бути структурувальним чинником як у діяльності інститутів влади, так і в розвитку суспільства. Д. Павлов вірно зауважує, що «в основі ефективного здійснення політичної

пропаганди лежать моделі формування громадської думки. Однією з таких моделей є формування громадської думки за допомогою встановлення порядку денного» [8, с. 56].

Сенсаційний або резонансний зміст певних політичних думок або позицій також становить один із ключових важелів структурування громадської думки. Оскільки поняття громадської думки згадується в багатьох нормативних актах, їх аналіз і позиції стають основою для конкретних рішень та дій уповноважених суб'єктів та інститутів політики. Таким чином, з'являються умовно «публічні» та умовно «непублічні» сегменти громадської думки. Згідно з позицією Л. Ляпіної та О. Ляпіної, «чи має громадська думка юридичну вагу, залежить від прийняття рішення, що ґрунтується на увазі індивіда до теми. Коли щось не привертає уваги людей, то й громадської думки на відповідну тему не слід побоюватися. А коли з'являється посилена увага до чогось, то це означає неузгодженість системи права. Середній рівень уваги – ось що є найважливішим для дослідника» [7, с. 21].

Ангажованість владою або професійною політичною діяльністю також визначає шлях громадської думки до структурування. Стійкі взаємозв'язки і з посадовцями в межах оцінювання їхньої діяльності, підтримки або неприйняття певних політичних дій створюють «полюси» в структурі громадської думки, між якими існує безліч проміжних позицій та елементів. На думку Л. Ляпіної та О. Ляпіної, «як і всі соціальні інституції, громадська думка перетворює невпорядковані, випадкові, стихійні соціальні взаємодії між населенням та політичними, управлінськими структурами на впорядковані, тривалі, контрольовані, тобто окультурює цю взаємодію, оснащує її механізмами та усталеними правилами» [7, с. 22].

Артикуляція на значенні дорадчої функції громадської думки дає змогу виокремити «суб'єкту» та «пасивну» частини загального масиву громадської думки. Поряд із цим участь або не участь у консультаціях із владою для трансформаційних суспільств є ознакою сегментації громадської думки (див.: [6]). Теоретична позиція щодо функціональності громадської думки або її дисфункційності підкріплюється міркуваннями щодо результатів діяльності влади у вигляді конкретних рішень. Л. Ляпіна та О. Ляпіна слушно вважають, що «нормою взаємовідносин владних структур і громадської думки є її врахування в процесах управління на всіх його стадіях. При цьому врахування громадської думки у прийнятті управлінських рішень носить не випадковий характер, а здійснюється цілеспрямовано і систематично» [7, с. 23].

Як вже відзначалося, важливим показником структурування громадської думки на політичних

задачах є взаємозв'язок смислових елементів із соціальними й гендерними ролями в суспільстві. Як вказують сучасні емпіричні дослідження стосовно питання участі жінок у політиці, гендерні пріоритети та переваги відіграють ключову роль у виробленні картини світу. Зокрема, Т. Костюченко, Т. Марценюк та С. Оксамитна стверджують, що «найчастіше дорослі українці вибирали інше твердження, яке пояснює незначну присутність жінок у сфері політики, а саме те, що жінки є не менш кваліфікованими, ніж чоловіки, але здібності жінок недооцінюються та зневажаються у сфері політики, де домінують чоловіки (57%). Так вважає половина опитаних чоловіків (50%) і більшість серед опитаних жінок (62%)» [5, с. 74].

Гендерні стереотипи та упередженість у модерному суспільстві втрачають свою вагу та значення, коли існує середовище раціональної дискусії та аргументації намагань значущості. В Україні подібне середовище перебуває у стадії формування. Відповідно, одностайність стосовно резонансних гендерних позицій або значень є скоріше винятком, ніж правилом. Т. Костюченко, Т. Марценюк та С. Оксамитна вважають, що «більшість дорослого населення Грузії та України не мають сумнівів у здатності жінок бути не менш кваліфікованими й ефективними політиками, аніж чоловіки» [5, с. 74].

Наявність елементів у громадській думці, які не підтримують позицію «мейнстріму», дає змогу побачити, що соціокультурні передумови теоретичного відображення структурування громадської думки мають велике значення [10]. Перевагою світського суспільства є необмежена циркуляція політичних думок і позицій, які, зрештою, можуть збалансувати крайні точки зору та сприяти поширенню поміркованості й толерантності. Водночас довіра до емпіричних свідчень певних нормативних показників не є достатньою підставою для оголошення процесів гомогенізації громадської думки. Це потребує більш серйозних та глибоких досліджень, зокрема засобами опитування експертів. Українські вчені роблять висновок, що «дані численних опитувань громадської думки в Україні і Грузії свідчать, що ставлення громадян цих країн до участі жінок у політиці є неоднозначним, але більшою мірою позитивним. Більше половини українців і грузинів загалом ставляться до жінок як однаково кваліфікованих і здатних до ефективної політичної діяльності, як і чоловіки, а також готові голосувати за жінок під час виборів» [5, с. 80].

Таким чином, політичне структурування громадської думки має певні ключові моменти, пов'язані з методологією суспільних наук та емпіричними даними щодо стану суспільства. Аналіз громадської думки як єдиного субстрату або одновимірного масиву показує наявність елементів на

основі упередженої або ціннісної позиції дослідника (див.: [1]). Водночас широка панорама структури громадської думки стає доступною, якщо уникнути тривіальних або очевидних способів виокремлення структурних елементів. Основним засобом визначення функціональних частин громадської думки має бути суб'єктно-інституційний аналіз, який дозволить з'ясувати, чи наявні самодостатні та самоорганізовані актори формування громадської думки, чи громадська думка є лише об'єктом маніпулятивного впливу.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, структурування громадської думки є дискусійним питанням у міждисциплінарному контексті. Сучасні політичні соціологи схильні вважати громадську думку певним гомогенним субстратом, сформованим на основі механічного об'єднання позиції окремих громадян та дрібних груп. Звідси соціологічна експлікація громадської думки здійснюється на основі узагальнених та усереднених параметрів, виявлених на основі опитувань та інших видів соціологічних досліджень.

З точки зору сучасної політичної теорії громадська думка є явищем віртуального дискурсу позицій та вимог, які просуваються до порядку денного на основі спроможності суб'єктів мовлення до часткової артикуляції своєї позиції. На основі ана-

лізу великих даних («big data») сучасні політичні аналітики висловлюють гіпотезу про можливість цілеспрямованого формування громадської думки або частково впливу на неї.

У зв'язку з цим виникає первинний процес структурування громадської думки, який визначає появу контрольованих або активних груп у соціальних мережах та стихійних або самоорганізованих спільнот. Також на основі політико-технологічних стратегій та SMM-маркетингу формується так званий «мейнстрим» громадської думки з певних питань. Водночас альтернативні, екстравагантні та неординарні думки і позиції стають маргінальними та неспроможними.

Теоретичні уявлення про Інтернет та кіберферу політики як про вільний простір взаємобміну політичними аргументами на сучасному етапі остаточно поступаються картині світу, в якій активні агенти намагаються використати цифрові інтернет-технології та соціальні медіа для забезпечення прийнятної політичної поведінки та маніпулювання свідомістю. Отже, концепт структурування громадської думки має виразний політико-технологічний складник. Водночас подальші зусилля мають бути спрямовані на з'ясування самоорганізаційних тенденцій у функціонуванні громадської думки в умовах сучасної демократії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Балуцька Л.М. Громадська думка у масових акціях протесту як чинник політичної відповідальності. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія.* 2012. Т. 20. Вип. 22 (3). С. 332–341.
2. Бурлачук В. Громадська думка і розмова. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг.* 2012. № 4. С. 87–101.
3. Кюссе Л.М. Громадська думка як складова легітимної політичної влади. *Актуальні проблеми політики.* 2015. Вип. 56. С. 227–233.
4. Кордон М. Громадська думка: «За» і «Проти» євроінтеграційних прагнень України. *Українська полоністика.* 2013. Вип. 10. С. 100–105.
5. Костюченко Т.С., Марценюк Т.О., Оксамитна С.М. Жінки у політиці в Україні та Грузії: громадська думка і мережева підтримка. *Наукові записки НаУКМА. Соціологічні науки.* 2014. Т. 161. С. 72–83.
6. Кочубей Л. Громадська думка: інструментарій формування у процесі утвердження суспільної солідарності. *Studia politologica Ucraino-Polona.* 2015. Вип. 5. С. 146–154.
7. Ляпіна Л.А., Ляпіна О.С. Громадська думка як соціальний феномен та її роль у демократизації суспільних відносин. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер. : Соціологія.* 2011. Т. 156. Вип. 144. С. 20–23.
8. Павлов Д.М. Громадська думка як об'єкт політичної пропаганди. *Грані.* 2013. № 12. С. 54–60.
9. Попроцький О., Драчов Є. Громадська думка як складова іміджу держави. *Актуальні проблеми державного управління.* 2013. Вип. 3. С. 116–119.
10. Торяник В.М. Громадська думка та політична ментальність як компоненти політичної культури суспільства. *Право і суспільство.* 2013. № 5. С. 161–165.
11. Чувирін Д.Е. Громадська думка як критерій оцінки діяльності правоохоронного сегменту сектору безпеки України. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика).* 2010. Вип. 22. С. 206–214.